
مسئولیت‌ها و حقوق زن در خانواده از نگاه مقام معظم رهبری علیه السلام و بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

زینب خسروی نیا (نویسنده مسئول)^۱

نجمه نظری رباطی^۲

چکیده

حقوق و مسئولیت‌های زن یکی از مباحث مهم و لازم‌الاجرا در حوزه خانواده است که برای رشد و اعتلای زن ضروری بوده و در چارچوب آن، مسئولیت‌های خانواده شکل می‌گیرد. هدف از این پژوهش اطلاع بخشی به زنان نسبت به حقوق خود در برابر مسئولیت‌ها بوده تا از مشکلات موجود پیشگیری شده از پایداری شدن حقوق وی جلوگیری شود در نتیجه جامعه از فساد و بی‌عدالتی ناشی از آن مصون بماند. یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که حقوق خانوادگی زن، در بُعد مادی شامل حق نفقه، حق تحصیل، حق اشتغال و در بُعد معنوی، شامل حق عزت و کرامت، حق تأمین نیازها و معاشرت نیکو است. مسئولیت زنان نیز در حوزه خانواده، در زمینه همسری شامل محبت، خوش رفتاری، حفظ

۱. طلبه سطح ۴ مؤسسه آموزش عالی حوزوی معصومیه قم، رشته تفسیر تطبیقی yaemamreza@vatanmail.ir

۲. طلبه سطح ۳ مؤسسه آموزش عالی حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها)، رشته تفسیر و علوم قرآنی.

Najme.nazari@vatanmail.ir

آرامش و تأمین سلامت روان همسراست و مسئولیت مادری او، تربیت فرزند و مدیریت خانه را در بر می‌گیرد. این مقاله به روش توصیفی و تحلیلی داده پردازی و به روش کتابخانه‌ای داده‌آوری شده است.

کلیدواژگان: حقوق زن، مسئولیت زن، خانواده، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

مقدمه

حقوق و مسئولیت‌های زن یکی از لوازم ضروری روابط اجتماعی او است که منشأ و مبدأ پیدایش آن، اراده تشریحی خداوند است و بر اساس ویژگی‌های زن تعریف می‌شود. برخورداری زن از حقوق و مسئولیت برجسته‌ترین مصداق تحول در تمدن نوین است. اهمیت تحقیق در این موضوع زمانی مشخص می‌شود که به دلیل عدم آگاهی زنان نسبت به مسئولیت خود در خانواده منجر به بی‌احترامی، بر خورد نامناسب، سرد شدن روابط بین همسران و تربیت ناصحیح فرزندان شده، گاه نیز منجر به طلاق و پایمال شدن حقوق وی می‌شود. این مشکلات به جامعه سرایت کرده، باعث فساد و بی‌عدالتی می‌شود و مانعی در مسیر رسیدن به تمدن نوین ایجاد می‌کند. لذا با توجه به چشم‌انداز پیش رو که در بیانیه گام دوم تبیین شده، ضروری است پژوهشی در این زمینه صورت گیرد. این موضوع از جهت گره خوردن به بیانیه گام دوم نو می‌باشد. هدف از این پژوهش اطلاع بخشی به زنان نسبت به حقوق خود در برابر مسئولیت‌ها بوده تا از مشکلات موجود پیشگیری شده، خانواده و جامعه به وضعیت مطلوب تمدن نوین نزدیک شود در نتیجه زمینه ساز ظهور خورشید عظمای ولایت باشد. در این زمینه تحقیقات متعددی صورت گرفته از جمله کتاب نقش و رسالت زن نوشته امیرحسین بانکی‌پور فرد که پیرامون مسئولیت تدوین شده، همچنین کتاب جایگاه، حقوق و مسئولیت‌های زنان در دیدگاه رهبران جمهوری اسلامی ایران که اکرم حسینی مجرد آن را گردآوری و تنظیم کرده است که هیچ کدام از این کتب با توجه به بیانیه تدوین نشده، ولی تحقیق حاضر با توجه به بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی تدوین شده است. مقاله پیش رو به حقوق و مسئولیت‌های زن، به شیوه توصیفی، داده‌پردازی و به روش کتابخانه‌ای داده‌آوری شده است.

مفهوم‌شناسی

۱.۱. مفهوم لغوی مسئولیت: مصدر صناعی یا جعلی از مسئول به معنای ضمانت، ضمان، تعهد و مؤاخذه، همچنین به معنای مسئول بودن و مؤظف بودن به انجام امری

است. (دهخدا، ۱۹۳۱، ج ۴۴۸، ص ۴۴) در قاموس نیز مراد از سؤال مسئولیت در مقابل وظیفه و مؤاخذة است. (قرشی، ۱۴۱۲، ج ۳، ص ۲۰۱)

۲.۱. مفهوم اصطلاحی مسئولیت: در اصطلاح حقوقی، تعهد قهری یا اختیاری شخص در مقابل دیگری است (خواه مالی می باشد خواه غیر مالی). (دهخدا، ۱۹۳۱، ج ۴۴۸، ص ۴۴)

۳.۱. مفهوم لغوی حقوق: حق: ثابت. ضدّ باطل. راغب گوید: اصل حقّ به معنی مطابقت و موافقت است. در قاموس ضدّ باطل، صدق، وجود ثابت و غیره گفته است. در مجمع ذیل آیه ۷ از سوره انفال گوید: حقّ آن است که شیء در موقع خود واقع شود. (قرشی بنایی، ۱۴۱۲، ج ۲، ص: ۱۵)

به راستی‌ها و درستی‌ها و وظایف و تکالیف در فارسی به معنای دستمزد، مجموعه قوانین و رسوم لازم الاجرائی که به منظور استقرار نظم در جوامع انسانی وضع یا شناخته شده است، حقوق گفته می‌شود. (معین، ۱۳۸۷، ص ۴۶۷)

۴.۱. مفهوم اصطلاحی حقوق: حقوق در اصطلاح به سلطه و توانایی و امتیازی گفته می‌شود که از سوی خداوند متعال برای برقراری نظم، قسط و عدل در جامعه بشری تدوین شده است تا سعادت جامعه را تأمین سازد.

۵.۱. مفهوم لغوی زن: انسان ماده، همسر، مادینه انسان، نقیض من (حسینی دشتی، ۱۳۷۹، ج ۶، ص ۶۵)

۶.۱. مفهوم اصطلاحی حقوق زن: حقوق زنان اصطلاحی است که اشاره به آزادی در تمامی سنین دارد ممکن است این حقوق توسط قانون یا رسوم سنتی و یا اخلاقی در یک جامعه به رسمیت شناخته شوند یا نشود. دلیل گروه‌بندی خاص این گروه تحت عنوان زن و جداکردن آن از حقوق عام‌تری مثل حقوق بشر بنا بر تئوری این حقوق در بدو زاده شدن برای تمام بشر به رسمیت شناخته می‌شوند. به طور کلی حقوق زن عبارت است از امتیازات که برای زن بالغ و نابالغ در حدود احکام قانون و شریعت به رسمیت شناخته شده است.

(حیدری فرد، ص ۱۰)

مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «زن آن بخش زیبایی‌آفرینش است. این بخش زیبا به‌طور طبیعی با اندکی در پرده بودن همراه است؛ این خاصیت این بخش زیبا و لطیف وجود انسانی است. این پرده را دریدن و آنچه را که باید با نظم و قانون پیگیری شود - آن نیاز غریزی انسانی، چه در زن و چه در مرد - بی‌قانونی و بی‌نظم در جامعه رواج دادن، بزرگ‌ترین خیانتی است که در درجه بعد به همه بشریت - زن و مرد - انجام گرفته؛ این کار را سیاست‌های غربی کرده‌اند.» (بانکی پور، ۱۳۹۱)

۷.۱. معنای لغوی خانواده

خانواده در زبان عربی این‌گونه معنا شده است:

أسرة الرجل: من يتقوى به؛ خانواده که وسیله نیرومندی و تقویت مرد است و أسرة الرجل یعنی خانواده مرد. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ ه. ق، ص ۷۶)

۸.۱. معنای اصطلاحی خانواده

مقام معظم رهبری خانواده را این‌گونه تعریف کرده‌اند:

«خانواده یعنی کانونی که برای مرد و زن و به‌خصوص برای زن محیط امن و آرامش است.» (بانکی پورفرد، ۱۳۹۸، ج ۴، ص ۱۶۱)

۲. مسئولیت‌های زن در خانواده از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله) و بیانیه گام دوم

انقلاب اسلامی

نگاه مقام معظم رهبری به زن نگاه به انسانی قدرتمند و دارای حقوق است که در برابر این حقوق در جنبه‌های اجتماعی و خانوادگی مسئولیت‌هایی دارد.

جایگاه فردی زنان در دیدگاه ایشان، مطابق نگاه اسلام، جایگاهی الهی و انسانی است و در این بعد هیچ تفاوتی با مردان ندارند. از منظر رهبر بزرگوار جمهوری اسلامی ایران «تربیت

معنوی و تهذیب اخلاقی مبنای همه کمالات انسانی است و زنان باید در این زمینه هدایت و حمایت شوند. از سوی دیگر این که زن نباید به هیچ وجه مورد استفاده ابزاری قرار گیرد و ملعبه دست مردان شوند.»

خداوند اساس تربیت و اصلاح جامعه را در دامن زنان قرار داده به همین دلیل در مکتب تربیتی اسلام تکامل زنان، بهره‌مندی از عدالت، حفظ اصالت و ارزشهای زنانه، امنیت و امکان بروز استعدادها به‌عنوان حقوق خانوادگی و حفظ آرامش، تأمین سلامت روان همسر، محبت و خوش‌رفتاری، تربیت فرزند و مدیریت خانه به‌عنوان مسئولیت‌های زنان در خانواده از اهمیت خاصی برخوردار است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود:

۱.۲. مسئولیت همسری

اخلاق خوب یک زن کدبانو در منزل، نقش بسزایی در صمیمیت و آرامش زندگی دارد. با شناخت نیازهای اخلاقی شوهر، آرامش بیشتری در خانه ایجاد می‌شود. یک زن برای جلوگیری از هرج و مرج در زندگی مشترک، سعی می‌کند بین اعضای خانواده هماهنگی‌های لازم را ایجاد کند. مقام معظم رهبری پیرامون مسئله همسری به مانند مسئله مادری و مسئله خانه و خانواده که مسئله بسیار اساسی و حیاتی است، می‌فرمایند: «اگر شما زنان بزرگ‌ترین متخصص پزشکی یا هر رشته دیگری بشوید چنان که زن خانه نباشید این برای شما یک نقص است. کدبانوی خانه شما هستید، اصلاً محور این است. اگر بخواهیم تشبیه ناقصی بکنیم باید به ملکه زنبور عسل تشبیه کنیم». (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار اعضای شورای فرهنگی، اجتماعی زنان ۱۳۷۰/۱۰/۰۴ <https://farsi.khamenei.ir> <https://khl.ink/f/2536>)

اطاعت از همسر به معنای این نیست که زن هیچ اختیار و حق نظری ندارد، بلکه زن و مرد باید همدل یکدیگر باشند. یک زن کدبانو نقاط ضعف و قوت خویش را می‌شناسد و درصدد تقویت نقاط قوت خویش است، سپس احساس خوشبختی و رضایت کرده، این احساس را به اعضای خانواده منتقل می‌کند. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «مرد قوام است و

زن ریحان. اسلام مرد را قوام و زن را ریحان می‌داند این نه جسارت به زن است نه جسارت به مرد. نه نادیده گرفتن حق زن است نه نادیده گرفتن حق مرد؛ بلکه درست دیدن طبیعت آن‌ها است. ترازوی آن‌ها هم اتفاقاً برابر است؛ یعنی وقتی جنس لطیف و زیبا عامل آرامش و معنوی محیط زندگی را در یک کفه می‌گذاریم و این جنس مدیریت و کارکرد و محل اتکا بودن و تکیه‌گاه بودن برای زن را هم در کفه دیگر ترازو می‌گذاریم، این دو کفه با هم برابر می‌شود. نه آن بر این ترجیح دارد و نه این بر آن. (امام خامنه‌ای، حقوق متقابل زن و شوهر، <https://khl.ink/f/21431//farsi.khamenei.ir>، ۲، ۸۶/۸/۱۹) پس زن می‌تواند با مدیریت همسررداری قوی سطح توقعات و ایده‌آل‌های خود را تعیین کند و از بروز مشکلات و مسائل در زندگی جلوگیری کند.

در زندگی زناشویی احترام متقابل، رعایت حقوق همدیگر و تفاهم استمرار و تحکیم در بین هر کدام از زوجین موجب صمیمیت و رفع مشکلات خانوادگی می‌شود و در صورتی که هر کدام از آن‌ها به وظایف خود آگاه نباشند مشکلات بسیاری در زندگی مشترک به وجود خواهد آمد و برطرف کردن نیازهای عاطفی زن و شوهر یکی از نکات مهم در حفظ و تداوم زندگی مشترک است. از مهم‌ترین نیازهای عاطفی مردان حفظ احترام آن‌ها در خانه است، این که بدانند در منزل مورد علاقه و احترام اعضای دیگر خانواده هستند برای مردان بسیار مهم است. زن با رفتار و کردار خود این احساس خوشبختی و احترام را در فرزندان نیز نسبت به پدر خانواده ایجاد می‌کند. یک مرد دوست دارد که در خانواده مورد اعتماد باشد و این از مسئولیت‌های زن است.

۱.۲-۱. محبت و خوش رفتاری

پروردگار متعال رحمت و مؤدت را به عنوان رکن اساسی در روابط زن و شوهر قرار داده است. یک خانواده سالم، پویا و بانشاط فقط با حاکمیت محبت میان همسران و فرزندان امکان‌پذیر است. اگر تمام عوامل استحکام یک خانواده فراهم باشد اما حاکمیت همدلی و محبت بین زن و شوهر وجود نداشته باشد یا سست باشد، استحکام خانواده از دست

خواهد رفت.

علاوه بر مهرورزی و سازش میان زن و شوهر، رعایت حقوق همسران در خانواده نیز از جمله وظایف مهم همسران و البته حقوق آنان است. «وقتی که عائله (خانواده) تشکیل می‌شود، در داخل عائله از نظر اسلام، زن و شوهر دو شریک زندگی هستند و باید نسبت به یکدیگر با محبت رفتار کنند. مرد حق ندارد به زن زور بگوید، زن هم حق ندارد به مرد زور بگوید. احکام و مقررات اسلامی، در مورد ارتباطات زن و مرد در داخل عائله و خانواده بسیار دقیق و ظریف است... و کسی به کسی حق ظلم کردن، زورگفتن و استخدام کردن را ندارد... بعضی از مردان خیال می‌کنند که زن وظیفه دارد همه کارهای مربوط به آن‌ها را انجام بدهد. البته در محیط خانواده، زن و مردی که به هم علاقه دارند، با کمال میل و شوق، کارها و خدمات یکدیگر را انجام می‌دهند؛ اما انجام دادن از روی میل، غیر از این است که کسی احساس کند، یا اینطور عمل کند که گویا وظیفه زن است که باید مثل یک مستخدم، خدمت مرد را به آن شکل انجام بدهد، چنین چیزی در اسلام وجود ندارد.» (خامنه‌ای، بیانات در اجتماع زنان خوزستان، ۱۳۷۵/۱۲/۲۰ <https://khl.ink/f/> <https://farsi.khamenei.ir> ۷۲۸۴) بعضی خیال می‌کنند که زن کمبودش این است که مشاغل بزرگ و پرسروصدا ندارد، مشکل زن این نیست. حتی آن زنی که شغل بزرگی هم دارد، همان زن هم به محیط امنی در خانواده، به یک شوهر مهربان، با محبت، به یک تکیه‌گاه مطمئن عاطفی و روحی که شوهر و مرد اوست، احتیاج دارد. طبیعت و نیاز عاطفی و روحی زن این است، باید این نیاز برآورده شود.» (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از زنان، ۱۳۷۶/۰۷/۳۰ <https://khl.ink/f/2859//farsi.khamenei.ir>)

۱.۲-۲. حفظ آرامش و تأمین سلامت روان همسر

از جمله مسئولیت زن در خانه، ایجاد محیطی امن و آرام و مناسب رشد و تکامل است؛ به این دلیل تنها داشتن امکانات و ابزار رفاه مادی تأمین‌کننده این نیاز نیست. چه بسا زنانی که با داشتن بهترین امکانات مادی در محیط خانه احساس ناامنی و رکود دارند و

برعکس بانوانی با ابتدایی‌ترین ابزار زندگی در کنار همسری همراه و همدل، احساس خوشبختی می‌کنند و آرامش در محیط خانواده را با عشق‌ورزی و تأمین سلامت روان همسر و فرزندان خود ماندگار می‌سازند. از این رو مقام معظم رهبری در این باره، این‌گونه می‌فرماید: «مهم‌ترین چیزی که بشر به آن احتیاج دارد، آرامش است. سعادت انسان در این است که از تلاطم و اضطراب روحی در امان و آرامش روحی داشته باشد. این را خانواده به انسان می‌دهد؛ هم به زن و هم به مرد. جمله بعدی بسیار جالب و زیباست.» مقام معظم رهبری با اسناد به آیه شریفه ﴿جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً﴾. رابطه همسران را رابطه‌ای مبتنی بر مؤدت و رحمت، دوستی و مهربانی و سرشار از عشق‌ورزی می‌دانند. ایشان عشق‌ورزیدن همراه با خشونت و مهربانی بدون محبت را مقبول نمی‌دانند. (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از زنان، ۱۳۷۶/۰۷/۳۰ <https://farsi.khamenei.ir/https://khl.ink/f/2859>) به نظر مقام معظم رهبری مسئله اصلی، مسئله خانه و خانواده است. امنیت و خانه‌داری، درس خواندن، زن در محیط خانواده؛ فرصتی برای بروز استعدادها اوست. زنانی که اهل این کارها باشند میدان برایشان فراهم است. (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از بانوان برگزیده، ۱۳۹۳/۰۱/۳۰ <https://farsi.khamenei.ir/https://khl.ink/f/26155>) درباره حفظ آرامش زن و تأمین نیاز همسر رهبر انقلاب این‌گونه می‌فرماید که: «زن در خانه مایه آرامش است؛ مایه آرامش مرد و مایه آرامش فرزندان؛ دختر و پسر. اگر خود زن برخوردار از آرامش روانی و روحی نباشد، نمی‌تواند این آرامش را به خانواده بدهد. زنی که مورد تحقیر قرار بگیرد، مورد اهانت قرار بگیرد، مورد فشار کار قرار بگیرد، نمی‌تواند کدبانو باشد؛ نمی‌تواند مدیر خانواده باشد؛ درحالی‌که زن، مدیر خانواده است این مسئله اصلی است. این یکی از اصلی‌ترین مسائل حفظ آرامش است.» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از بانوان برگزیده، ۱۳۹۳/۰۱/۳۰ <https://farsi.khamenei.ir/https://khl.ink/f/26155>)

۲.۲. مسئولیت مادری

مقام مادری موهبتی الهی است که این مقام در قرآن کریم و کلام اولیاء الهی همواره مورد

توجه خاص قرار گرفته شده است. تا جایی که رضایت مادر موجب رضایت پروردگار متعال قلمداد شده است.

در این زمینه مقام معظم رهبری به این بحث پرداختند که: « مسئله مادری، مسئله همسری، مسئله خانه و خانواده، مسائل بسیار اساسی و حیاتی است. در همه طرحهایی که ما داریم، بایستی خانواده مبنا باشد. یعنی شما اگر بزرگ‌ترین متخصص پزشکی یا هر رشته دیگری بشوید، چنان‌که زن خانه نباشید، این برای شما یک نقص است. کدبانوی خانه، شما باید باشید؛ اصلاً محور این است. مهم‌ترین نقشی که یک زن در هر سطحی از علم و سواد و معلومات و تحقیق و معنویت می‌تواند ایفاء کند، آن نقشی است که به‌عنوان یک مادر و به‌عنوان یک همسر می‌تواند ایفاء کند؛ این از همه کارهای دیگر او مهم‌تر است؛ این، آن کاری است که غیر از زن، کس دیگری نمی‌تواند آن را انجام دهد. » (امام خامنه‌ای، بیانیت در دیدار بانوان نخبه، ۱۳/۰۴/۱۳۸۶ <https://farsi.khamenei.ir> <https://khl.ink/f/3390>)

«مادر است که فرهنگ و معرفت و تمدن و ویژگی‌های اخلاقی یک قوم و جامعه را با جسم خود، با روح خود، با خلق خود و با رفتار خود، دانسته و ندانسته به فرزند منتقل می‌کند.» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از مداحان، ۰۵/۰۵/۱۳۸۴ <https://farsi.khamenei.ir> <https://khl.ink/f/3298>)

۲.۲-۱. تربیت فرزند

بهترین روش تربیت فرزند انسان، این است که در آغوش مادر و با استفاده از مهر و محبت او پرورش پیدا کند. مادرانی که فرزند خود را از موهبت الهی محروم می‌کنند، دچار اشتباه هستند؛ که هم به ضرر فرزندشان، هم به ضرر خودشان و هم به ضرر جامعه اقدام کرده‌اند؛ که اسلام به هیچ مسلمانی این‌گونه رفتاری را اجازه نمی‌دهد. یکی از وظایف مهم زنان، تربیت صحیح فرزند، با عواطف، با همدلی و رعایت دقت است تا زمانی که فرزند بزرگ شود از لحاظ روحی، یک انسان سالم، بدون عقده، بدون گرفتاری برای اجتماع تربیت

شده باشد.

در این باره مقام معظم رهبری این‌گونه می‌فرمایند: «از جمله وظایفی که برعهده زنان در داخل خانه و خانواده است، مسئله الیتهای خارج از خانواده، از آوردن فرزند، تربیت فرزند است. زنانی که به خاطر فقر استنکاف می‌کنند، برخلاف طبیعت بشری و زنانه خود اقدام می‌کنند. خداوند به این راضی نیست. کسانی که فرزند و تربیت فرزند و شیردادن به بچه و در آغوش مهر و به وجود آن‌ها هم نیست، عطفوت بزرگ کردن فرزند را برای کارهایی که خیلی متوقف رها می‌کنند، دچار اشتباه شده‌اند. از جمله وظایفی که برعهده زنان در داخل خانه و خانواده است، مسئله تربیت فرزند است». (امام خامنه‌ای، بیانات در اجتماع زنان خوزستان، ۱۳۷۵/۱۲/۲۰ <https://khl.ink/f/> <https://farsi.khamenei.ir> ۷۲۸۴)

الگوی مادران پاک‌دامن در تربیت فرزندان خود که از سیره اهل بیت (علیها السلام) و مخصوصاً حضرت زهرا (سلام الله علیها) است و در دامن چنین مادرانی شهید سردار قاسم سلیمانی پرورش یافته است.

در این زمینه مقام معظم رهبری به این مورد اشاره کردند: «مادر می‌تواند فرزندان را به بهترین وجهی تربیت کند. تربیت فرزند به وسیله مادر، مثل تربیت در کلاس درس نیست؛ با رفتار، گفتار، عاطفه، نوازش، با زندگی کردن است. هرچه زن صالح‌تر، عاقل‌تر و هوشمندتر باشد، این تربیت بهتر خواهد شد؛ بنابراین برای بالا رفتن سطح ایمان، سطح سواد، سطح هوش بانوان، در کشور باید برنامه‌ریزی شود. تربیت فرزند یکی از موارد مسئولیت مادری می‌باشد».

۲.۲-۲. مدیریت خانه

مدیریت یعنی به وجود آوردن و حفظ کردن محیطی است که در آن افراد بتوانند در جهت برآوردن هدف‌های معینی به‌طور مؤثر و کارآمد فعالیت کنند. یک زن مدیر در خانواده می‌تواند استعداد های فرزندان و همچنین همسر خود را کشف کند و به سمت اهداف الهی تنظیم و هدایت کند.

شوهرداری، خانه‌داری و مادری سه وظیفه اصلی زن در خانواده است. اگرچه اسلام مدیریت خانواده را بر مرد واگذار کرده است، ولی نباید نقش مدیریتی زن را در ایفای وظایف یاد شده نادیده گرفت آنچه یک زن نمونه را در ایفای وظایف خود در خانه و خانواده موفق می‌کند، به کارگیری اصول و شیوه‌های مدیریت اسلامی در شوهرداری، خانه‌داری و تربیت فرزند است. از این رو موفقیت مرد در مدیریت خانواده نیز تا حد زیادی به معاونت و همکاری زن وابسته است؛ بنابراین می‌توان گفت که هرکدام از مرد و زن در حوزه خانواده بهره‌ای از مدیریت دارند. از این رو نقش زن در مدیریت خانه و خانواده اگر بیشتر از مرد نباشد کمتر نیست.

رسول اکرم ﷺ می‌فرماید: «وَ الرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَ هُوَ مَسْئُولٌ عَنْهُمْ فَأَلْمَزَةُ رَاعِيَةً عَلَى أَهْلِ بَيْتِ بَعْلِهَا وَ وُلْدِهِ وَ هِيَ مَسْئُولَةٌ عَنْهُمْ؛ مرد سرپرست و نگهبان اعضای خانواده خویش و در برابر آنان مسئول است و زن سرپرست و نگهبان خانه، شوهر و فرزندان است درباره آن‌ها بازخواست می‌شود.

اگرچه زن از نظر شرعی و قانونی وظیفه‌ای در تربیت فرزندان ندارد چنان‌که مؤظف به امور خانه‌داری هم نیست ولیکن زنان مسلمان این مسئله را وظیفه اخلاقی خود می‌دانند برای این که زن در انجام بهتر این وظیفه توفیق بیشتری بیابد باید مشارکت همسر خود را بطلبد تا فرزندان صالح تربیت کنند و به جامعه تحویل دهند.

اداره امور اقتصادی، اداره امور اخلاقی در خصوص همسر و فرزند، آموزگار درس انسانیت و اخلاق و تقوا و پاکی، حفظ محیط خانواده از نفوذ عوامل فساد و بالاخره مدیریت حیات داخلی خانه و خانواده بر عهده زن است.

در این باره مقام معظم رهبری می‌فرماید: «مردم به زن خانه‌دار به چشم زن بی‌کار نگاه می‌کنند؛ درحالی‌که کاری که زن خانه‌دار می‌کند، از کار بیشتر مردهایی که بیرون از خانه کار می‌کنند سخت‌تر است؛ چون رئیس داخل خانه، خانم است. مدیریت خانه فقط پخت و پز نیست.»

۳. حقوق خانوادگی زن از نگاه مقام معظم رهبری علیه السلام و بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

۱.۳. حقوق مادی

یکی از حقوقی که به زن تعلق دارد و باید آن را ادا کرد حقوق مادی است که می‌توان به حق نفقه، حق تحصیل و حق اشتغال اشاره کرد که در این بخش به آن پرداخته می‌شود:

۱.۳-۱. حق نفقه

زمانی که نکاح به طور صحیح بین زوجین موجود و حقوق و تکالیف زوجین در مقابل همدیگر برقرار شود حق نفقه جاری می‌شود. نفقه به دو شرط بین زوجین واجب می‌شود. اول این که عقد دائم باشد و این که تمکین کامل زوجه و در صورتی که زن از تمکین خودداری کند. ناشزه محسوب می‌شود و هیچ نفقه به او تعلق نمی‌گیرد و هرگاه به تشدید مبانی خانواده و حسن بر خورد از همسر اهتمام کند نفقه وی نیز، دوباره برقرار خواهد شد. عدم حسن معاشرت در روابط زوجین و خروج از این مرز تغییر آن به سمت سوء معاشرت زوجه را مصداق نشوز قرار می‌دهد و در چنین موضعی، نفقه او ساقط می‌شود. نفقه بر سه نوع قید شده که یکی از موارد آن نفقه به زن است که شامل مسکن و پوشاک، خوراک و اثاث خانه در حدود مناسب عرفی با وضع زوج و خادم در صورت عادت زوجه به داشتن خادم یا حاجت او به واسطه ناخوشی یا نقص عضوی.

چنان‌که مقام معظم رهبری در این باره می‌فرمایند: «امام صادق طبق روایت فرمود: «بروند با این حکام فاسد بچنگند و مبارزه کنند» و «علی نفقه عیاله» من عهده‌دار نفقه عیال آن‌ها می‌شوم.» (امام خامنه‌ای، پیامات در دیدار جمعی از پاسداران، ۱۳۷۲/۱۰/۲۶، <https://farsi.khamenei.ir> <https://khl.ink/f/2699>)

بنابراین طبق بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله) حق نفقه به قدری مهم و حائز اهمیت در زندگی مشترک است که با وجود جنگ و جهاد و نبودن زوج ساقط نمی‌شود و باید حق آن ادا شود.

چند نفر از اصحاب ما روایت کرده‌اند، از احمد بن محمد برقی و علی بن ابراهیم، از پدرش و هر دو، از قاسم بن محمد اصبهانی، از سلیمان بن داود منقری، از سفیان بن عیینه، از امام جعفر صادق علیه السلام که: «پیغمبر (صلی الله علیه وآله) فرمود که: من به هر مؤمنی از نفس خودش سزاوارترم و علی علیه السلام به هر مؤمنی بعد از من سزاوارتر است.» پس به حضرت صادق علیه السلام عرض شد که: معنی این کلام چیست؟ فرمود که: «گفته پیغمبر صلی الله علیه وآله است که هر که قرضی، یا عیالی را واگذارد، بر من است که آن قرض را ادا کنم و آن عیال را نفقه دهم و هر که مالی را واگذارد، از برای وارث‌های اوست. پس مرد چون او را مالی نباشد، او را بر خود ولایت و اختیاری نیست و او را بر عیالش امر و نهی نیست، هرگاه نفقه را بر ایشان جاری نسازد و پیغمبر و امیرالمؤمنین و هر که بعد از ایشان است از ائمه، خدا این امر را به گردن ایشان گذاشته و از این جا به همه مؤمنان از خود ایشان سزاوارتر شدند و سبب اسلام آوردن بیشتر جهودان نبود، مگر بعد از صدور این قول از رسول خدا صلی الله علیه وآله آن که ایشان بر نفس خود و بر عیال خود ایمن شدند.» (اردکانی، ۱۳۸۸، ج ۲ / ۳۹۱ / ۱۰۴) باب در بیان آنچه واجب است از حق امام بر رعیت و حق رعیت بر امام علیه السلام ... ص: ۳۸۷) و صفوان از عبد الرحمن بن حجاج روایت کرده است که گفت: از امام ابوالحسن علیه السلام درباره مردی سؤال کردم که به فردی انفاق می‌کند که از افراد عائله‌اش نیست، ولی نفقه و کسوه او را برعهده خود گرفته است، در این صورت آیا زکات فطره آن فرد به او تعلق می‌گیرد؟ امام فرمود: نه. زیرا تنها فطره عیال او بر ذمه او است و عیال شخص: اولاد و برده، همسر و امّ ولد او است. (صدوق، ۱۳۸۵، ج ۲ / ۵۳۷ / ۵۳۰)

سکونی از حضرت صادق از پدرش علیه السلام روایت کرده که رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرموده است: هر بانویی که بدون اذن همسرش از منزل بیرون رود نفقه و مخارج او با شوهر نیست تا زمانی که باز گردد. (صدوق، ۱۳۸۵، ج ۵ / ۸۷ / ص: ۸۴)

و دیگر آیت ﴿وَبَشِّرِ الْمُخْتَبِينَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ﴾ یعنی بشارت ده، ای محمد فروتنان را آنانی که هر گاه یاد

کرده شود خدای تعالی به بزرگی نزد ایشان بترسد دل‌های ایشان از هول آن سرای و صبرکنندگان را بر آنچه بدیشان رسیده و می‌رسد از تکالیف و محن و بیای دارندگان نماز را و اداکنندگان در اوقات آن و آنچه عطا داده‌ایم ایشان را نفقه می‌کنند در وجوه خیر و صرف می‌نمایند به مصارف پسندیده آن حضرت فرمود از ایشان است علی و سلمان. (اربلی، ۱۳۸۲، ج ۱، ۴۳۹، ص ۴۱۲)

خلاصه کلام ملک علام - و الله يعلم - آن‌که: «هر که مال نفقه کرد و جزای آن را تصدیق نمود، پس زود باشد که آسانی دهیم وی را از برای طریقه نیکو که سبب آسانی و راحت باشد، یعنی عملی که او را به بهشت رساند». (بهایی، بی‌تا، ص: ۱۸)

۱.۳-۲. حق تحصیل

حق تحصیل از حقوق اولیه بشری است که گذشته از زمان، مکان، جنسیت، زبان، نژاد، دین و قومیت می‌بایست در مورد تمام اشخاصی که متولد می‌شوند و تا زمانی که می‌میرند ادامه یابد.

حقوق تحصیل زنان در ایران از گذشته‌های دور، دست خوش تبعیض‌های غیر منصفانه بوده به حدی که ابتدائی و حتی خروج از منزل محروم می‌کردند؛ اما به تناسب تکنولوژی و شناسایی حقوق اولیه بشر توسط اعلامیه جهانی حقوق بشر و احترام حکومت‌ها به این حقوق اولیه انسانی، موجبی بر این شد که درهای تحصیلات بر روی زنان باز شود. به حدی که در حال حاضر زنان دوشادوش مردان در فعالیت‌های اقتصادی جامعه نقشی پر رنگ دارند. ممکن است هم‌چنان فرهنگ غلط و تبعیض آمیز نگاه غالب و مغلوب بر زن در کشورهای در حال توسعه بالاخص جهان سوم وجود داشته باشد و هم‌چنان از برخی از حقوق بنیادین بشریت محروم مانده باشند.

اساساً اسلام بر این اعتقاد است که برابری ارزش‌های انسانی در عالی‌ترین چهره خود در میان همه انسان‌ها نمایان شده است تا حدی که آن را یکی از عقاید اساسی تمام مسلمانان قرار داده است و وجه تمایز انسان‌ها را نه به صرف ماهیت انسانی از قبیل مرد یا زن بودن،

بلکه معیار شایستگی‌ها و سطوح مختلف رفتارها و کردارها که برای تکامل انسانیت و جامعه بشری ضروری است، قرار داده است.

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾؛ ای مردم، همانا ما شما را از یک مرد و یک زن آفریده‌ایم و در نزد خداوند گرامی‌ترین شما، پرهیزگارترین شماست. همانا خداوند دانای آگاه است. (حجرات: ۱۳)

شما همگی از یک پدر و مادر خلق شده‌اید، بنابراین هیچ کدامتان از حیث تیره و نژاد، بر دیگری برتری ندارید. اگر پروردگار، شما را به گروه‌های قومی و قبیله‌ای در آورده است برای برتری قومی بر قوم دیگر نبوده است، بلکه تنها به دلیل شناسایی، نام‌گذاری و آشنایی یکدیگر بوده است، چرا که منزلت افراد در جامعه انسانی، ایجاب می‌کند که با نام‌های متفاوت از هم شناخته شوند.

البته منع الهی انسان‌ها از برتر دانستن خود نسبت به یکدیگر، موجبی بر این شده که این تفاوت در جنسیت نیز متبلور نشود به حدی که از این می‌توان دریافت که حق آموزش و تحصیل که مبنای برای منع آن در آیات و روایات نیامده است، حق اساسی زنان محسوب می‌شود. ممانعت از بهرمندی مقام معظم رهبری می‌فرمایند: محرومیت تحصیلی - اجتماعی زنان در طول تاریخ؛ دلیل ناقص‌العقل خواندن آنها اما آنانی که گفتند زن ناقص‌العقل است این نخواستند بگویند که زن خدای نکرده قوه ادراک ندارد، هرگز، بسیاری از زنان از بسیاری از مردان سطح شعور و درکشان به مراتب بالاتر است. (بانکی‌پور فرد، ۱۳۹۱، ۶۶) دو احتمال درباره این هست که یکی از این دو احتمال رامن این جا ذکر می‌کنم و آن این است که نظر امیرالمؤمنین در «إِنَّ النِّسَاءَ نَوَاقِصُ الْإِيمَانِ نَوَاقِصُ الْعُقُولِ نَوَاقِصُ الْحُطُوظِ» (نهج‌البلاغه، خطبه ۸۰) به طبیعت زن نیست، بلکه به زنی است که تحت تأثیر فرهنگ همیشه توأم با ظلم و ستم بوده ناقص بار آمده، در زمان امیرالمؤمنین زن در همه جوامع بشری، نه فقط در میان عربها، مظلوم بود، نه می‌گذاشتند درس بخواند،

نمی‌گذاشتند در اجتماع وارد بشود و در مسائل سیاسی تبحر پیدا کن. (بانکی پور فرد، ۱۳۹۱، ص ۶۶)

حق تحصیل برای زن اگر قبل از ازدواج با مرد شرط کند. این که بعد از ازدواج قصد ادامه تحصیل دهد و مرد بپذیرد در این صورت مرد نمی‌تواند مانع از ادامه تحصیل زن شود و زن حق دارد ادامه تحصیل دهد و مردم عادی در این جهت سخت به اشتباه دچار شده و با تحصیل مختصری از علوم رسمی و با یاد گرفتن قواعدی از علوم دینی متداوله خود را از مصادیق اهل معرفت و از اولیای حق و صاحبان بصیرت می‌پندارند، آنان برای همیشه در این جهالت و غرور و گمراهی (مصطفوی، بی‌تا، ص: ۴۳۴)

۱.۳- ۳. حق اشتغال

در دهه‌های اخیر بهرمنند شدن بیشتر زنان از تحصیلات دانشگاهی و روی آوردن آن‌ها به فعالیت اقتصادی در شهرهای کوچک و بزرگ ارزشهای جدیدی را در حوزه خانواده ایجاد کرده و باعث دگرگونی مناسبات زناشویی و خانوادگی و جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ایجاد هویت‌های جدید برای زنان شده است.

اما از نظر فرهنگی کار و شغل زن نیز مسئله مهمی است که باید در رابطه با توسعه پایدار مورد توجه قرار گیرد. اصلاح نگرش فرهنگی جامعه به کار زنان چه در حوزه تولید و چه در حوزه‌های دیگر مانند خدمات اجتماعی می‌تواند جایگاه زنان را در عرصه‌های کار و تولید ارتقاء بخشد. خداوند متعال در قرآن می‌فرماید: ﴿وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَ الَّذِينَ عَقَدْتُمْ أَيْمَانَكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيْبَهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا﴾ (نساء: ۳۳) برای مردان و زنان از آنچه کسب کرده‌اند بهره‌ای است. مستلزم جواز از اشتغال زنان و حلال بودن در آمد حاصله از آن است. (طباطبائی، بی‌تا، ج ۴، ص ۳۳۷)

باز خداوند در آیه‌ای می‌فرماید: ﴿هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ (هود: ۶۱) او شما را از زمین پدید آوردن و برای آباد کردن آن برگماشتند معلوم می‌شود این آیات به طور عام مردان و زنان را به سوی کار و آبادانی زمین تشویق و ترغیب می‌کند. (طبرسی، بی‌تا، ج ۳،

ص ۶۴) افزون بر این قرآن کریم از دختران حضرت شعیب علیه السلام پیامبر الهی یاد کرده که به کار چوپانی اشتغال داشتند بر حسب روایات نیز زنان مسلمان در زمان پیامبر اکرم ﷺ و ائمه طاهرین در مشاغل گوناگون همچون تجارت، صنایع دستی، ریسندگی و غیره به عنوان شغل درآمدزا مشغول بوده‌اند و مورد نهی یا ردعی قرار نگرفته‌اند. (مجلسی، بی‌تا، ج ۱۶، ص ۲۴)

مقام معظم رهبری در این باره می‌فرمایند: اسلام با کار کردن زنان نه تنها موافق است، بلکه تا آنجایی که با شغل اساسی اوکه مهم‌ترین شغل اوست، یعنی تربیت فرزند و حفظ خانواده، مزاحم نباشد شاید لازم هم می‌داند. یک کشور نمی‌تواند از نیروی کار زنان درعر صه‌های مختلف بی‌نیاز باشد، اما این کار باید با کرامت و با ارزش معنوی و انسانی زن منافات نداشته باشد. باید زن را تذلیل نکند. زن را وادار به تواضع و خضوع نکند.

اسلام مانع مشاغل و مسئولیت‌های زنان نیست مگر در موارد استثنایی که بعضی مورد اتفاق بین فقهاست، بعضی هم مختلف فیه است و در این زمینه‌ها هم البته باید کار شود. (بانکی پورفرد، ۱۳۹۱، ج ۵، ص ۵۳)

شغل برای زن در بعضی از عرصه مانند پزشکی، پرستاری واجب است که در این صحنه‌ها ورود کند و مشغول به کار شود و نباید مردها مانع بشوند. البته زن‌ها هم متوجه این باشند که اشتغال آنان نباید به قانون خانواده و شغل اصلی که خانه‌داری و همسررداری است لطمه ایجاد کند، در غیر این صورت هیچ اشکالی ندارد و باعث پیشرفت روحی و اجتماعی زن هم می‌شود.

به آن‌ها برسان و بخشی هم از محصول خالصه جات دولت اسلامی در هر کجا باشند به آن‌ها برسان دور و نزدیک آن‌ها یکسان است و تو مسئول مراعات حق آن‌ها هستی، خوش‌گذرانی و پر دماغی‌ترا از آن‌ها باز ندارد زیرا اشتغال تو بکارهای بزرگ نسبت باهمال کارهای کوچک عذر محسوب نشود. ۲. مبدا فکر آن‌ها را از سر بدر کنی و از دیدار آن‌ها روی درهم کشی و گره بجنبین اندازی ۳. کسانی از این طبقه که به واسطه خیرگی اطرافیان تو و

تحقیر رجال نسبت به آن‌ها به حضور نمی‌رسند بایست مورد بازجوئی تو باشند، برای بازجوئی از حال آنان مردان خدا ترس و متواضعی را بگمار که مورد وثوق تو هستند تا گذارش حال آن‌ها را بتو برسانند سپس بطوری که روز قیامت نزد خداوند کاملاً درباره آن‌ها معذور باشی عمل کن، این‌ها میان رعایا از دیگران بیشتر نیاز به انصاف دارند اگر چه نسبت به همه باید عدالت مراعات شود و حق هر کسی به او برسد. (صدوق، ج ۲ / ۸۵، ص: ۸۴)

۲.۳. حقوق معنوی

از دیگر حقوق زن در بُعد فردی حقوق معنوی است که شامل حق عزت و کرامت، حق معاشرت و حق تأمین نیازها می‌شود که در این بخش به آن پرداخته شده است:

۲.۳.۱- حق عزت و کرامت

در اسلام نگاه تحقیر آمیز به زنان از این رهگذر که آن‌ها فاقد کرامت انسانی و ناتوان از کسب جایگاه ارزشی و معنوی باشند، به شدت نفی شده است و زنان در آموزه‌های اسلامی می‌توانستند از لحاظ کرامت و فضیلت جایگاه واقعی و ارزشی خویش را به دست آورند به گونه‌ای که در کرامت انسانی و کسب ارزش‌های معنوی بین زن و مرد تبعیض و تفاوت از نظر جنسیتی دیده نمی‌شود.

زنان نیز در اسلام مورد ستایش قرار گرفته‌اند و به خاطر کمالات مستحق بر خورداری از حیات طیبه و اجر و پاداش همسان با مردان می‌باشد.

خداوند متعال در قرآن می‌فرماید: ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاتًا طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (نحل: ۹۷)

هر کس کار شایسته‌ای انجام دهد. خواه مرد باشد یا زن درحالی که مؤمن است. او را به حیاتی پاک زنده می‌داریم؛ و پاداش آن‌ها را به بهترین اعمالی که انجام می‌دادند، خواهیم داد.

زن و مرد به طور یکسان بدون در نظر گرفتن تبعیض جنسیتی، مستحق پاداش و حیات

طیبه، دانسته شده‌اند و خداوند متعال عمل هیچ یک از زن و مرد را ضایع نمی‌سازد و هر کدام ثواب و پاداش اعمال را می‌بینند. (جوادی آملی، ۱۳۸۱، ص ۹۵)

زنان و مردان از نظر کرامت انسانی و رسیدن به درجات بالای معنوی و ارزشی بدون تفاوت تبعیض جنسیتی یکسان و در کنار هم در نظر گرفته شده‌اند و در قرآن کریم بعضی از زنان به طور خاص مورد تکریم و لطف و نظر خداوند واقع شده‌اند و از آن‌ها به نیکی و شایستگی خاصی در قرآن یاد گردیده است. چنان‌که در سوره آل عمران از حضرت مریم به نیکی و شایستگی خاصی یاد شده و به جهت کمالات و پاکیزگی به عنوان زن برگزیده از ایشان یاد گردیده و از سوی خداوند سبحان غذای مخصوصی برای او در محراب عبادت عطا می‌کردند.

انسان یگانه مخلوق خداوند است که از جن و ملک جایگاهی والاتر یافته است. این قرب و منزلت با تعبیراتی منحصر به فرد در قرآن کریم دیده می‌شود. ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ (تین: ۴)

که ما انسان را در بهترین صورت و نظام آفریدیم. خداوند انسان را مرتبه‌ای فراتر از دیگر موجودات بخشیده است و به انسان شرافت و کرامت بخشید. ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ (اسراء: ۷۰)

ما بنی آدم را گرامی داشتیم و این کرامت در سایه پرهیزکاری و تقوا برای او باقی است و تا زمانی که در مسیر طاعت حق تعالی سیر کند. از این جایگاه بهرمنند است و همچنین نگاه ویژه به کرامت زن شد. امروزه سبک‌های مختلف زندگی با مبانی نادیده انگاشتن و گاه ظلم به مقام زن نقد می‌کنند این در حالی است که اسلام برای زن در نظام اجتماعی و خانواده جایگاهی ویژه قائل است و این جایگاه را با توجه به ویژگی‌های خاص زنانه و با حفظ کرامت به زن داده، زن و مرد در بُعد انسانی خویش تفاوتی با یکدیگر ندارند و هر دو در بهترین صورت خلق شده‌اند و روح الهی در هر دو جاری است و تکالیفی نیز که خداوند بر انسان واجب کرده است تا آن جا که مر بوط به جنسیت نمی‌شود، بین زن و مرد مشترک

است.

مقام معظم رهبری می‌فرماید: آنچه را که ما برای زن عرضه می‌کنیم، چیزی است که هیچ انسان اندیشمند باانصافی نمی‌تواند منکر شود که «این برای زن خوب است.» ما زن را به عفت، به عصمت، به حجاب، به عدم اختلاط و آمیزش بی‌حد و مرز میان زن و مرد، به حفظ کرامت انسانی، به آرایش نکردن در مقابل مرد بیگانه برای آن که چشم او لذت نبرد دعوت می‌کنیم. این بد است؟ این کرامت زن مسلمان است. این کرامت زن است. آن‌هایی که زن را تشویق می‌کنند که خود را به گونه‌ای آرایش دهد که مردان کوچه و بازار به او نگاه کنند و غرایز شهوانی خودشان را ارضا کنند، باید از خودشان دفاع کنند که چرا زن را تا این حد پایین می‌آورند و تذلیم می‌کنند؟! آن‌ها باید جواب بدهند. فرهنگ ما، فرهنگی است که انسانهای والا و اندیشمند غرب هم آن را می‌پسندند و رفتارشان همین‌طور است. در آن جا هم خانم‌های عقیف و سنگین و متین و زنهایی که برای خودشان ارزشی قائلند، حاضر نیستند خودشان را برای ارضای غرایز شهوانی بیگانگان و هرزه چشم‌ها وسیله‌ای قرار دهند. فرهنگ منحط غربی، از این قبیل زیاد دارد. (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از زنان، ۲۵/۰۹/۱۳۷۱ <https://farsi.khamenei.ir> <https://khl.ink/f/2645>)

۲.۳-۲. حق معاشرت و رفتار مشروع

حسن معاشرت، به معنای خوش رفتاری و بر خورد شایسته و متعارف است و بد رفتاری زوجین اقدامی خلاف قانون ضد دین اسلامی و مغایر اخلاق برجسته است. انسان‌ها نیاز به معاشرت دارند و در این معاشرت باید از یکدیگر صفا و محبت و وفاداری و گذشت ببینند و حداقل، دو رویی، خیانت، تزویر و افترا از یکدیگر نبینند. تعبیر حسن معاشرت که به‌عنوان یک وظیفه برای شوهر و به‌عنوان یک حق برای زن مطرح می‌شود و عامل تحکیم زندگی خانوادگی است، اگر به خوبی باز شود نشان دهنده تمام آن اموری است که مرد در برابر زن باید انجام دهد. در محدوده نفقه، همه نیازمندی‌های جسمی زن باید تأمین شود و در محدوده حسن معاشرت همه نیازمندی‌های روحی او و معیار حسن معاشرت، عرف

زمان، ناحیه محل سکونت زوجین است از جمله اصلی‌ترین آن‌ها این‌که زوجین پیوسته باید با یکدیگر با خوشرویی و محبت رفتار کنند و از سوء معاشرت با یکدیگر پرهیزند. حسن معاشرت می‌تواند فراتر از تمکین نیز باشد و حتی در وادی عشق و معرفت و ایثار وارد گردد و اما در وادی حقوق آن جایی می‌توان از ناشزه صحبت کرد که تمکین اتفاق نیفتاده باشد خداوند در قرآن می‌فرماید: ﴿وَ عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَ يُجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ (نساء: ۱۹) و با آنان به‌طور شایسته رفتار کنید و اگر از آن‌ها کراهت داشتید. چه بسا چیزی خوشایند شما نباشد و خدا خیر فروان در آن قرار می‌دهد.

خدای بزرگ در این آیه با یک فرمان کلی مرد را مکلف و موظف به حسن معاشرت می‌کند که پایه و اساس بندی زندگی هست و خداوند متعال می‌فرماید: اگر از زنتان خوشتان نمی‌آید باز هم حق ندارید حسن معاشرت را زیر پا بگذارید چرا که شما اسرار غیب آگاهی ندارید و شاید خدا خیر شما را در وجود همین زنی که از او خوشتان نمی‌آید.

مقام معظم رهبری می‌فرماید: «امروز دلسوزان و مصلحان، انسان‌های خردمند و باانگیزه در کشورهای غربی، از آنچه پیش آمده است، متوحش و ناراحتند و البته نمی‌توانند هم جلو آن را بگیرند. به‌عنوان این‌که می‌خواهند به زن خدمت کنند، بزرگ‌ترین ضربه را به زندگی او وارد آوردند. چرا؟ به‌خاطر این‌که با بی‌بند و باری، با اشاعه فساد و فحشا و با آزادی بی‌قید و شرط معاشرت زن و مرد، بنیان خانواده متلاشی شد. مردی که می‌تواند آزادانه در جامعه اطفای شهوت کند و زنی که می‌تواند بدون هیچ ایراد و اشکالی در جامعه با مردان گوناگون تماس داشته باشد، هرگز در خانواده، همسران خوب و شایسته‌ای نخواهند بود. لذا بساط خانواده متلاشی شد.» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از زنان، ۱۳۷۶/۷/۳۰

<https://farsi.khamenei.ir> <https://khl.ink/f/2859>

۲.۳ - ۳. حق تأمین نیازها

از دیدگاه اسلام وظایف قانونی مرد در برابر تأمین نیازهای زن تعیین شده است. برای همین زن‌های قدیمی، سازگار بودن زن شعار اول و آخرشان بود، جمله «زن باید بساز باشد»

جمله‌ای بود که مدام از زبان زن‌های قدیمی شنیده می‌شد، زندگی در هر وضعیتی که مرد ایجاد می‌کند برای برخی نشانه این سازگاری است، هنوز هم خیلی‌ها همین تصور را از زن دارند، برای این افراد قابل باور نیست که زن‌های امروزی همه چیز از شوهرانشان می‌خواهند و او را مجبور به برآورده کردن آن‌ها می‌کنند و این‌که نیازهای زن در زندگی مشترک پایه و بنیان هر رابطه زناشویی هست؛ که برآورده کردن این نیازها به شیرین‌تر شدن زندگی کمک می‌کند. بر طرف کردن این نیازها برای بهبود روابط زناشویی امری ضروری می‌باشد؛ زیرا زنان هنگامی که ببینند همسرشان به نیازهای آن‌ها توجه و رسیدگی می‌کند. آن‌ها نیز به طبع برای جبران این کارها و ظایف زنانگی خود رابه بهترین نحو انجام می‌دهند. هر زن در زندگی انتظاراتی از مرد خود دارد و از مهم‌ترین در بین نیازها توجه به نیاز عاطفی زن مهم است. زن‌ها وقتی احساس عشق و محبت را از طرف مرد خود می‌بینند. احساس خوبی در زندگی می‌کنند؛ که این احساس باعث آرامش و سکینه در زندگی مشترک و روابط زناشویی می‌شود. نیاز عاطفی هم می‌توان با زبان و گفتار و هم در عمل ابرازکرد؛ زیرا زنان علاوه بر شنیدن جملات زیبا و عاشقانه در مواردی به عمل کردن و اثبات نیز نیاز دارند. گاهی با خریدن هدیه و غافلگیر کردن یا مثلاً با گفتن عاشقانه‌های خود او را به وجد بیاورید. گاهی با دادن یک شاخه گل بی دلیل نشاط را به زندگی مشترک ببخشید. همیشه سعی کنید از او حمایت کنید.

در بیانات مقام معظم رهبری آمده است: ممکن است انواع ظلم‌ها در جامعه وجود داشته باشد، که باید این ظلم‌ها برداشته شود؛ اما در عین حال به مسئولیت زن و مسئولیت مرد که در قبال هم هر دو مسئولیتی به‌عنوان تشکیل خانواده دارند، باید به چشم اهمیت نگریسته شود؛ چون خوشبختی زن و خوشبختی مرد در این است. بعضی خیال می‌کنند زن کمبودش این است که مشاغل بزرگ و سروصدا دار ندارد! خیر؛ مشکل زن این نیست. حتی آن زنی هم که شغل بزرگی دارد، به محیط امنی در خانواده، به یک شوهر مهربان با محبت، به یک تکیه‌گاه مطمئن عاطفی و روحی که شوهر و مرد اوست نیازمند است.

طبیعت و نیاز عاطفی و روحی زن این است؛ باید این نیاز برآورده شود. (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از زنان، ۱۳۷۶/۷/۳۰، <https://farsi.khamenei.ir> <https://khl.ink/f/2859>)

نتیجه‌گیری

با توجه به پژوهش انجام شده در بیانات مقام معظم رهبری، زن دارای مسئولیت‌ها و حقوقی است. در کتاب جایگاه، حقوق و مسولیت‌های زنان در دیدگاه امامین جمهوری اسلامی در مورد حقوق و مسولیت‌های زن در حوزه خانواده به حفظ کرامت زن و رفع ظلم از زنان در خانواده، تدبیر زنان در استحکام خانواده، رشد و تعالی اعضای خانواده با همکاری و حمایت یکدیگر، رعایت حقوق زنان در طلاق و جدایی، فرزندآوری و جمعیت پرداخته شده است؛ اما در پژوهش حاضر مسئولیت‌های زن در خانواده با تکیه بر دو محور همسری و مادری، تعریف شده است. بر اساس این پژوهش، در مسئولیت همسری محبت و خوش رفتاری بین همسران باعث وفاداری، صفا و صمیمیت در خانواده بوده، با تلاش زن، آرامش و سلامت روان همسر و فرزندان، تأمین می‌گردد، در نتیجه راه رسیدن به سعادت و کمال برای خانواده، هموار می‌شود. در این محور با توجه به این که فرزندان بخشی از خانواده‌اند، مسئولیت مادری در کنار مسئولیت همسری برای زن، تعریف شده است. مادر با رفتار، گفتار، عاطفه و نوازش فرزندان می‌تواند آنان را به بهترین وجه تربیت کند. یکی دیگر از مسئولیت‌های مهم زن در منزل مدیریت است. بر اساس بیانات رهبری معظم در قبال مسئولیت‌های زن در خانواده حقوقی برای زن تعریف شده که در دو محور مادی و معنوی تبیین شده است. حق نفقه به قدری در زندگی مشترک مهم و حائز اهمیت است که با وجود مشغول بودن زوج به جنگ و جهاد، ساقط نمی‌شود و باید حق آن ادا شود. همچنین حق تحصیل برای زن از حقوق مهم وی در خانواده است. اسلام نه تنها با اشتغال زنان موافق است، بلکه اساسی‌ترین شغل او را که تربیت فرزند و حفظ خانواده است، بسیار لازم می‌داند. یکی از حقوق زن مسلمان در خانواده، حق عزت و کرامت اوست که در سایه عفت و حیا به آن خواهد رسید، با

اشاعه فساد و فحشا و با آزادی بی‌قید و شرط در معاشرت زن و مرد، بنیان خانواده متلاشی می‌شود. زنی که می‌تواند بدون هیچ قید و بندی در جامعه با مردان گوناگون ارتباط داشته باشد، هرگز نمی‌تواند حق معاشرت و رفتار مشروع، شایسته خود را بگیرد. یک زن به یک محیط امن در خانواده، به یک شوهر مهربان با محبت و به یک تکیه‌گاه مطمئن عاطفی و روحی که مرد اوست نیازمند است. حق تأمین نیازها از حقوق طبیعی و از نیازهای عاطفی و روحی زن است؛ باید این نیاز برآورده شود. زمانی که زنان مسئولیت‌های خود را به نحو احسن انجام دهند در قبال این مسئولیت‌ها حقوقی مطرح می‌شود و در نتیجه انجام این مسئولیت‌ها توسط زن در خانواده و دریافت حقوق خویش، رشد و اعتلای خانواده اتفاق می‌افتد و در سایه آن جامعه به وضعیت مطلوب و بستر ساز تمدن نوین نزدیک می‌شود و در نتیجه می‌تواند، زمینه ساز ظهور خورشید عظمای ولایت باشد.

پیشنهاد

آنچه در راستای این موضوع در بعد مسئولیت‌های زنان در خانواده نیاز به پژوهش دارد، پرداختن به شیوه‌ها و راهکارهای گفتاری و رفتاری پیش روی زنان جهت انجام مسئولیت خویش در خانواده در برابر همسر و فرزندان است. در بعد حقوق نیز بسیار ضروری است که در جهت حرکت خانواده به سوی ایجاد تمدن نوین که در بیانیه گام دوم انقلاب به آن اشاره شده و بسترسازی جهت تحقق موفور السرور ظهور خورشید عظمای ولایت، به راهکارهای احقاق حقوق زنان در خانواده به‌ویژه در ابعاد عاطفی و معنوی پرداخته شود.

فهرست منابع

قرآن

نهج البلاغه

منابع فارسی

۱. اردکانی، محمد علی بن محمدحسن، تحفة الأولیاء (ترجمه اصول کافی)، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۸۸.
۲. بانکی پور فرد، امیرحسین، نقش و رسالت زن (۴) جایگاه مسائل زنان در فرهنگ اسلام و تجدد: گزیده بیانات رهبر، انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۹۱.
۳. بانکی پور، امیرحسین، نقش و رسالت زن (عفاف و حجاب در سبک زندگی ایرانی اسلامی)، ۵ جلد، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۹۱.
۴. بانکی پور فرد، امیرحسین، جایگاه و مسائل زنان در فرهنگ اسلام و تجدد، ج ۴، بی جا: انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۹۸.
۵. بیانات مقام معظم رهبری: خطبه عقد ۷۸/۱۲/۲۲.
۶. جوادی آملی، عبدالله، زن در آینه جلال و جمال، نشر اسراء، قم ۱۳۸۱.
۷. حسینی دشتی، سیدمصطفی، دائرةالمعارف جامع اسلامی، انتشارات مؤسسه فرهنگی آرایه، چاپ سوم، ۱۳۷۹.
۸. حسینی مجرد، اکرم، جایگاه، حقوق و مسئولیت های زنان در دیدگاه رهبران جمهوری اسلامی ایران (امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (مدظله))، چاپ اول، تهران، ۱۳۹۷.
۹. حیدری فرد، مریم، پایان نامه (جایگاه و حقوق اجتماعی زنان از دیدگاه نهج البلاغه).
۱۰. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، چاپ دوم، تهران، ۱۹۳۱ م (۱۳۰۹-۱۳۱۰).
۱۱. شیخ بهائی، محمدبن حسین، منهاج النجاح فی ترجمة مفتاح الفلاح، قم: انتشارات مؤسسه اطلاع رسانی تبیان.
۱۲. شیخ صدوق، ابن بابویه ابی جعفر محمدبن علی بن الحسین قمی، ترجمه من لا یحضره الفقیه؛ تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۵.
۱۳. شیخ صدوق، محمد بن علی ابن بابویه، الخصال، ترجمه کمره ای، محمد باقر، تهران: انتشارات کتابچی.

۱۴. طباطبائی، علامه محمد حسین، المیزان فی تفسیرالقران، قم جماعه المدرس حوزه العلمیه .
۱۵. قرشی بنایی، علی اکبر، قاموس قرآن - تهران، چاپ: ششم، ۱۴۱۲ق.
۱۶. مصطفوی، حسن، مصباح الشریعة ومفتاح الحقیقه در تزکیه نفس و حقایق و معارف الهی، ترجمه مصطفوی، تهران: انتشارات انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران.
۱۷. معین، محمد، فرهنگ لغت، چاپ چهاردهم، ۱۳۸۷.

منابع عربی

۱۸. اربلی، علی بن عیسی، کشف الغمة فی معرفه الائمه، ترجمه و شرح زواره‌ای، علی بن حسین، تهران: انتشارات اسلامیة، ۱۳۸۲.
۱۹. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، بیروت: دارالشامیه، ۱۴۱۲ ه.ق.
۲۰. طبرسی، ابوعلی الفضل بن الحسن، مجمع البیان فی تفسیرالقران، نشرناصرخسروتهران.
۲۱. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت: نشر مؤسسه الوفا.

